

**WUJUD PAMILIHE TEMBUNG LAN LELEWANE BASA
SAJRONE ANTOLOGI CERKAK NYOLONG PETHEK
ANGGITANE ARY NURDIANA
(Tintingan Stilistika)**

Siska Wahyuningtyas

Pendidikan Bahasa dan Sastra Daerah Fakultas Bahasa dan Seni

Universitas Negeri Surabaya

(Siska_Wahyuningtyas@yahoo.co.id)

Abstrak

Cerkak minangka sawijining sastra kang tuwuh saka pangaribawane sastra Indonesia. Cerkak minangka crita kang sarwa ringkes, ora njlimet kaya dene novel. Panliten iki nggunakake objek arupa antologi cerkak Nyolong Pethek anggitane Ary Nurdiana. Ary Nurdiana nggunakake basa-basa kang diolah kanthi maneka warna cara lan potensine nggunakake pamilihe tembung lan lelewane basa kang endah, saengga ndadekake karyane apik lan ora mboseni sarta cocog kanggo diteliti.

Adhedhasar andharan kasebut, mula bisa didudut underan panliten yaiku : (1) Kepriye wujud pamilihe tembung sajrone antologi cerkak Nyolong Pethek Anggitane Ary Nurdiana? (2) Kepriye wujud panganggone lelewane basa sajrone antologi cerkak Nyolong Pethek Anggitane Ary Nurdiana?

Panliten iki nggunakake tintingan stilistika yaiku ilmu kang nyinaoni gaya utawacara kang digunakake dening pangripta kanggo medharake gagasane kanthi nggunakake sarana basa. Panliten iki nggunakake metode diskriptif kualitatif. Sumber data panliten iki arupa ACNP anggitane Ary Nurdiana kang dumadi saka limalas cerkak. Dene data sajrone panliten iki yaiku tembung-tembung utawa ukara-ukara sajrone cerkak kang ngandut kaendahan saengga narik kawigatene para pamaca. Teknik kang digunakake ing panliten iki yaiku teknik nyimak, waca, cathet, lan pustaka.

Asil saka panliten iki yaiku ditemokake maneka warna wujud pamilihing tembung lan lelewane basa kang digunakake Ary Nurdiana sajrone ACNP. Ing babagan pamilihing tembung, Ary Nurdiana nggunakake maneka warna ragam basa kayata ragam basa Jawa ngoko, krama, Indonesia, Inggris, lan Arab. Saliyane iku dheweke uga nggunakake wujud pamilihing tembung kayata tembung entar, paribasan, wangsalan, saloka, lan candra.

Lelewane basa kang ditemokake yaiku lelewane basa retorik lan kias. Panganggone gaya basa retorik kang ditemokake sajrone ACNP kayata gaya basa polisidenton, asidenton, elipsis, lan retorik. Gaya basa kias kang digunakake Ary Nurdiana bisa diwawas saka panganggone majas-majas kang diperang dadi papat yaiku majas perbandingan, pertentangan, penegasan, lan sindiran.

Kata Kunci : Pamilihe tembung, lelewane basa, stilistika.

PURWAKA

Lelandhesan Panliten

Basa minangka sarana kang digunakakemanungsa kanggo sesambungan karo manungsa liyane. Lumantar basa, manungsa bisa medharake rasa pangrasane, saengga apa kang dikarepake bisa dimangerteni manungsa liyane. Kanthi anane basa, manungsa bisa ngandharake rasa seneng, susah, kuciwa, utawa prihatin sacara lesan utawa tulisan.

Miturut Nurgiyantoro (2010:272), basa mujudake sarana kanggo medharake sastra. Basa sastra minangka medhia utama kanggo medharake maneka warna gagasane sastrawan kanthi tujuwan menahi makna tartamtu saengga bisa nambahi nile estetik karya sastra kasebut. Lumantar maneka warna cara lan potensine, basa sastra diolah dening sastrawan supaya bisa *asosiatif, ekspresif*, lan

endah saengga bisa narik kawigatene para pamaca utawa *penikmat* sastra. Dominasi panganggone basa mligi sajrone karya sastra kasebut amarga karya sastra nduweni titikan yaiku luwih nengenake unsur kaendahan, anggone ngandharake pesene karya sastra nggunakake cara-cara ora langsung kayata *refleksi, proyeksi, manifestasi, lan representasi*, lan karya sastra minangka curahan *emosi*, dudu intelektual (Ratna, 2013:13-14).

Anggone ngandharake pengalamane sajrone karya sastra, pangripta nggunakake basa kang asipat rekan, kanthi cara ngurangi lan nambahi unsur-unsur tartamtu sajrone reriptane kanthi nggunakake maneka warna pamilihe tembung lan lelewane basa supaya karyane bisa luwih narik kawigaten lan nduweni kuwalitas apik. Kanthi anane pamilihe tembung lan lelewane basa kang maneka warna kasebut pamaca bisa nitiki lan niteni gaya panulisane pangripta siji lan sijine.

Basa sastra nduweni saperangan titikan kayata nggunakake basa *emotiflan* asipat konotatif, beda karo basa nonsastra, mligine basa ilmiah kang asipat rasional, denotatif, ngendhani unsur estetis, maneka werna fungsi medhiasi, lan emosionalitas.

Sipat basa sastra liyane bisa diwawas saka segi gaya basane. Gaya basa yaiku basa kang digunakake sacara mligi kanggo menehi efek tartamtu, mligine efek estetis (Pradopo, 2012:264). Gaya basa kasebut minangka cara kang digunakake pangripta kanggo nggambarake dhiri pribadine (Hartoko lan Rahmanto sajrone Pradopo, 2012:264). Basa sastra nduweni segi ekspresif kang nggambarake nada lan sikap pangripta. Basa sastra ora mung nggambarake apa kang dirasakake dening pangripta, nanging uga nduweni tujuwan kanggo *mempengaruhi* sikap pamaca.

Panggonane pamilihe tembung (diksi) lan lelewane basa sajrone karya sastra bisa diteliti nganggo tintingan stilistika. Stilistika mujudake sawijining ilmu kang nyinaoni gaya(*style*), yaiku cara kang digunakake dening pangripta kanggo medharake maksud kanthi nggunakake sarana basa.

Reriptan sastra ing Jagat Sastra Jawa diperang dadi rong genre, yaiku genre sastra tradhisional lan sastra modern. Genre sastra tradhisional kaiket dening paugeran-paugeran tartamtu, kayata tembang macapat lan kidung. Dene sastra modern kang awujud ganjaran luwih asipat fleksibel yaiku ora kaiket dening paugeran-paugeran tartamtu, tuladhane crita cekak, crita sambung, novel, lan sapanunggalane (Hutomo, 1975:89).

Salah sawijine reriptan sastra yaiku cerkak. Cerkak minangka sawijine sastra modern kang tuwuh saka pangaribawane sastra Indonesia. Cerkak minangka crita kang sarwa ringkes, ora njlimet kaya dene novel. Cerkak luwih narik kawigatane pamaca amarga ora mbutuhake wektu akeh kanggo maca.

Panliten iki nggunakake objek arupa antologi cerkak anggitane Ary Nurdiana kanthi irah-irahan *Nyolong Pethek*. Ary Nurdiana minangka salah sawijine pangripta sastra Jawa Modern kang isih produktif. Dheweke nggeluti sastra Jawa wiwit ana bangku SMP sawetara taun 1985 kanthi ngasilake karya-karya kayata cerkak, romansa, crita bocah, crita misteri, lan uga geguritan-geguritan kang kapacak ing majalah-majalah Jaya Baya, Panjebur Semangat, lan Joko Lodhang. Dheweke uga asring melu adicara sastra, maca puisi, lan tau melu PPN IV ing Brunai Darussalam. Kang agawe mongkog yaiku dheweke bola-bali oleh penghargaan saka Presidhenlan Mendhikbud sajroning karya ilmiah.

Antologi cerkak *Nyolong Pethek* minangka antologi cerkak anggitane Ary Nurdiana kang diterbitake dening Sembilan Mutiara Publishing Trenggalek ing taun 2014. Antologi cerkak iki

ngemot limalas cerkak karyane Ary Nurdiana. Dheweke lantip banget anggone nggayutake prastawa-prastawa kang dumadi ing donya kasunyatan karo crita kang ditulis. Mula, nalika maca cerkak-cerkak anggitane Ary Nurdiana para pamaca kaya-kaya diajak melu ngrasakake prastawa-prastawa kang ana sajrone crita. Tema katresnan minangka tema kang onjo sajrone antologi cerkak iki. Saka tema-tema kang ana kasebut cetha yen dheweke kepengin nuwuhake minate para mudha supaya bisa seneng lan bisa ngléluri budaya Jawa lumantar karya-karyane kasebut. Saliyane iku dheweke uga nggunakake tema sosial kang nggambarake panguripane bebrayan. Sajrone cerkak kang ngemot tema sosial kasebut kita bisa njupuk nile-nile becik kanggo panutan urip sabanjure. Mula, saliyané bisa dinikmati unsur kaedahane antologi cerkak anggitane Ary Nurdiana iki uga bisa dadi pasinaonan tumrap para pamaca lan iku kang njalari antologi cerkak iki menarik kanggo diteliti.

Ary Nurdiana nggunakake basa-basa kang diolah kanthi maneka werna cara lan potensine nggunakake pamilihe tembung lan lelewane basa kang endah, saengga ndadekake karyane apik lan ora mboseni. Ing babagan pamilihe tembung dheweke luwih onjo ing panganggonane tembung entar lan panganggonane maneka werna ragam basa kayata ragam basa Jawa Ngoko, Krama, Indonesia, Inggris, lan Arab. Panganggonane tembung entar kasebut digunakake Ary Nurdiana saliyané kanggo nambahi kaendahan karyane uga supaya maksud kang diandharake pangripta bisa ditampa kanthi cetha dening pamaca.

Adhedhasar andharan ing ndhuwur, mula panliten iki bakal ndhudhah lan njlentrehake wujud pamilihe tembung lan lelewane basa sajrone karya sastra awujud antologi cerkak *Nyolong Pethek* anggitane Ary Nurdiana kanthi nggunakake tintingan stilistika. Mula saka kuwi, panliten iki nduweni irah-irahan “Wujud Pamilihe Tembung lan Lelewane Basa Sajrone Antologi Cerkak *Nyolong Pethek* Anggitane Ary Nurdiana”.

1.2 Underane Panliten

Miturut lelandhesan panliten ing ndhuwur, underane panliten sajrone panliten iki yaiku :

- (1) Kepriye wujud pamilihe tembung (diksi) sajrone antologi cerkak *Nyolong Pethek* Anggitane Ary Nurdiana?
- (2) Kepriye wujud panganggonane lelewane basa (gaya basa) sajrone antologi cerkak *Nyolong Pethek* Anggitane Ary Nurdiana?

1.3 Ancase Panliten

Adhedhasar underane panliten kasebut, sacara umum panliten iki nduweni ancas yaiku:

- (1) Ngandharake wujud pamilihe tembung (diksi) sajrone antologi cerkak *Nyolong Pethek* Anggitane Ary Nurdiana.

- (2) Ngandharake wujud panganggone lelewane basa (gaya basa) sajrone antologi cerkak *Nyolong Pethek* Anggitane Ary Nurdiana.

1.4 Paedahe Panliten

Panliten iki diajab bisa menehi sumbang sih tumrap pangrembakane sastra Jawa, mligine kang awujud fiksi.

Panliten ngenani Wujud Pamilihe Tembung lan Lelewane Basa Sajrone Antologi cerkak *Nyolong Pethek* Anggitane Ary Nurdiana nduweni paedah yaiku:

- (1) Kanggone panliti lan sutresna sastra, panliten iki diajab supaya bisa nambahi wawasan lan kawruh luwih jero ngenani karya sastra basa Jawa mligine ing babagan pamilihe tembung (diksi) lan lelewane basa.
- (2) Minangka acuan sajrone nindakake panliten sabanjure kang ana gegayutane klawan bahan kang bakal dikaji.

1.5 Wewatesane Tetembungan

- (1) Pamilihe : Pamilihan lan reroncene Tembung tembung – tembung sajrone tuturan utawa panulisan (Scott sajrone Ma'ruf, 2009:50).
- (2) Lelewane : Cara medharake pikiran Basa lumantar basa sacara mligi kang nuduhake jiwa lan pribadine panulis (Keraf, 2010 : 113).
- (3) Cita Cekak : Sawijine cita kang diwaca kanthi sepisan lungguh, kurang luwih amung butuh wektu setengah nganti rong jam (Edgar Alan Poe sajrone Nurgiyantoro, 2007:10).
- (4) Stilistika : Ilmu kang nyinaoni panganggone basa sajrone karya sastra, kanthi nengenake aspek-aspek kaendahane(Ratna, sajrone Al-Ma'ruf 2009:10).

TINTINGAN KAPUSTAKAN

Tintingan kapustakan mujudake bab kang njlentrehake teori-teori ngenani tintingan kang digunakake kanggo nganalisis objek panliten saengga bisa nyengkuyung anane panliten. Gegayutan karo tujuwan panliten iki, sajrone tintingan kapustakan iki bakal diandharake subbab kang njlentrehake panliten kang saemper, teges karya sastra, teges cerita cekak, pamilihe tembung (diksi), lelewane basa, lan stilistika kaya ing ngisor iki.

2.1 Panliten Saemper

Panliten sadurunge kang ngrembug pamilihe tembung lan lelewane basa sajrone karya sastra kanthi nggunakake tintingan stilistika wis akeh ing antarane yaiku:

Aditya Kurnia Dewi (2013) kanthi irah-irahan “Raras Ruming Tetembungan Sajroning Cita Katresnan Novel Suminar Reriptane Tiwiek SA”.

Yahya Fachrudin (2010) kanthi irah-irahan Pamilihing Tembung lan Lelewaning Basa ing Antologi Gurit Panuwuning Urip Anggitane Davit Harjono.

Lia Juliana Dewi (2013) kanthi irah-irahan “Sanggit lan Pangolahe Basa Sajrone Carita Sambung “Guwa Banger” Angitane Tiwiek SA”.

Umi Arifina (2008), kanthi irah-irahan Pamilihing Tembung lan Lelewane Basa Sajroning Lirik lelagon Campursari Anggitane Sonny Joss.

Nihayatul Maghfiroh (2009), kanthi irah-irahan Larasing Tembung lan Tembang Sajrone Antologi CampursariBanyuwangi Anggitane Andang C.Y

Panliten-panliten ing ndhuwur pancen padha-padha ngrembug pamilihe tembung lan lelewane basa sajrone karya sastra, nanging akeh-akeh nggunakake objek geguritan, dudu arupa gancaran kaya dene objek kang digunakake ing panliten iki. Panliten iki nggunakake objek arupa antologi cerkak karyane Ary Nurdiana, sing klebu asil karya sastra anyar kang diterbitake taun 2014. Amarga objek kang digunakake panliti arupa gancaran, mula panliten iki uga njlentrehake wujud ragam basa ana sajrone cerkak, beda karo panliten-panliten kang nggunakake objek geguritan umume ora njlentrehake ragam basane.

2.2 Karya Sastra

Karya sastra minangka asil kreasi sastrawan lumantar *kontemplasi lan refleksi* sawise ngalami maneka warna fenomena panguripan sajrone lingkungan sosiale. Fenomena panguripan kasebut maneka warna wujud kayata aspek sosial, budaya, politik, ekonomi, kamanungsan, agama, moral, utawa gender.Kanthi daya imajinatife, maneka warna realitas panguripan kang diadhepi sastrawan kasebut dipilih, dikaji, diolah, banjur diandharake sajrone karya sastra nggunakake basa minangka medhume.

2.3 Cerita Cekak

Cerkak minangka salah sawijine wujud karya fiksi.Ing kesusastraan Jawa cerita cekak utawa cerkak minangka *genre* kesusastraan anyar (Hutomo, 1975:38).Edgar Alan Poe (sajrone Nurgiyantoro, 2007:10) ngandharake cerita cekak utawa asring sinebut cerkak yaiku sawijine cita kang diwaca kanthi sepisan lungguh, kurang luwih amung butuh wektu setengah nganti rong jam.

Miturut dawa cendhake crita, cerkak bisa diperang dadi telu yaiku cerkak sing cendhak banget (*short short story*), yaiku cerkak kang dumadi saka 500-an tembung, cerkak sing dawane *cukupan* (*middle short story*), lan sing pungkasan yaiku cerkak sing dawa (*long short story*) kang dumadi saka puluhan nganti ewonan tembung. Cerkak nduweni kaluwihan sing khas yaiku kemampuane ngandharake luwih akeh crita kanthi cara implisit, saka kang dicritakake.

2.4 Stilistika

Istilah stilistika asale saka tembung *stylistics* ing basa Inggris, kang kasusun saka rong tembung yaiku *style* lan *anics*. *Stylist* ateges panyerat utawa pamicara kang apik lelewa basane, pangripta utawa para ahli sajrone mode. Dene *ics* ateges ngilmu, kaji, telaah. Dadi stilistika yaiku ilmu lelewa utawa ilmu lelewane basa. Analisis stilistika biyasane nduweni maksud kanggo njlentrehake gegayutan antarane basa karo fungsi artistik lan maknane.

Stilistika (*stylistic*) yaiku ilmu kang nliti panganggone basa lan gaya basa sajrone karya sastra (Abrams sajrone Al-Ma'ruf, 2009:10). Bab kasebut sairib klawan andharane Ratna (2010:236) yaiku stilistika minangka ilmu kang nintingi panganggone basa sajrone karya sastra, kanthi nengenake aspek-aspek kaendahane. Pengkajian stilistika karya sastra dianggep wigati amarga maneka werna wujud, pola, lan struktur linguistik sajrone karya sastra nduweni fungsi tartamtu. Fungsi basa tekstual sastra bakal tumuju marang interpretasi maknane.

2.4.1 Pamilihe Tembung (Diksi)

Saben pangripta nduweni cara kang beda-beda anggone ngripta karyane, kayata pamilihe tembung (diksi) lan lelewane basa kang diselarasake karo tujuwan diriptane karya sastra kasebut. Diksi yaiku pamilihe tembung sing trep lan selaras panganggone kanggo njlentrehake gagasane pengarang saengga nduweni efek tartamtu kaya kang dikarepake (KBBI, 1996:233). Pamilihe tembung (diksi) sing trep dianggep wigati amarga babagan kasebut kang dianggep bisa narik kawigatene para pamaca utawa pamireng.

2.4.1.1 Ragam Basa

Ragam basa yaiku *varian* sawijining basa miturut panganggone. *Variasi* kasebut bisa awujud dialek, aksan, laras, gaya, utawa maneka werna *variasi* sosiolinguistik liyane, klebu variasi basa baku iku dhewe. *Variasi* ing tingkat leksikon kayata slang lan argot kerep dianggep gegayutan karo gaya utawa tingkat formalitas tartamtu, sanajan panganggone kadhang-kadhang uga dianggep minangka sawijining *variasi* utawa ragam basa. (<http://id.m.wikipedia.org/wiki/RagamBahasa>)

Miturut KBBI ragam basa yaiku *variasi* basa miturut panganggone kang beda-beda miturut topik kang dirembug, miturut hubungan pamicara, mitra wicara, sarta saka medhium bahan rembugan (Depdikbud, 1996:920-921).

2.4.1.1.1 Ragam Ngoko

Ragam ngoko yaiku wujud unggah-ungguh basa Jawa kang nduweni titikan yaiku nggunakake leksikon ngoko. Afiks kang ana sajrone ragam iki uga awujud ngoko kayata afiks di-, -e, lan -ake. Panganggone ragam basa ngoko bisa ngraketake kekancan, paseduluran tanpa anane wewatesan umur, jinis kelamin, lan status sosial. Ragam ngoko biasa digunakake dening wong kang wis akrab lan wong kang rumangsa dheweke nduweni status sosial kang luwih dhuwur tinimbang mitra wicarane. Ragam ngoko nduweni rong wujud varian, yaiku ngoko lugu lan ngoko alus.

2.4.1.1.2 Ragam Krama

Ragam krama yaiku wujud unggah-ungguh basa Jawa kang nduweni titikan yaiku nggunakake leksikon krama. Afiks kang ana sajrone ragam krama iki kayata afiks dipun-, -ipun, dan -aken. Ragam krama digunakake dening wong kang durung utawa ora akrab lan dening wong kang rumangsa dheweke nduweni status sosial kang luwih endhek tinimbang mitra wicarane. Ragam krama nduweni rong wujud varian yaiku krama lugu lan krama alus.

2.4.1.2 Tembung entar

Tembung entar utawa tembung silihan yaiku tembung kang tegese ora padha karo teges asline (Padmasoekatja, 1995:30). Tembung entar sajrone basa Indonesia padha karo makna kias utawa konotasi.

2.4.1.3 Bebasan

Bebasan mujudake unen-unen kang ajeg panganggone, ngemu surasa pepindhan, lan sing dipindakake iku kaanane wong utawa tindak-tanduke (Padmasoekatja, 1955:34).

2.4.1.4 Paribasan

Paribasan yaiku unen-unen kang ajeg panganggone, ora ngemu surasa pepindhan, lan ngemu surasa wantah (Padmasoekatja, 1955:34).

2.4.1.5 Saloka

Saloka mujudake unen-unen kang ajeg panganggone, ngemu surasa entar, lan ngemu surasa pepindhan (Padmasoekatja, 1955:45), dene sing dipindhakake wonge.

2.4.1.6 Wangsalan

Wangsalan yaiku unen-unen saemper cangkriman, nanging lumrahe batangane disebutake pisan (Padmasoekatja, 1955:52).

2.4.1.7 Pepindhan

Pepindhan yaiku unen-unen kang ajeg panganggone, ngemu teges pepadhan, irib-iriban, utawa emper-emperan (Padmasoekatja, 1955:109).Ukarane nganggo cecala pindha, kaya, kadya, kadi, lir pendah.

2.4.1.8 Sanepa

Sanepa mujudake ukara pepindhan kang ajeg panganggone. Sanepa kedadeyan saka dhapukane tembung watak utawa kahanan kang nduweni sesambungan karo tembung aran, lan ngemu surasa mbangetake. Sanepa uga nggunakake tembung kang tegese kosokbalen karo karepe (Padmasoekatja, 1955:48).

2.4.1.9 Candra

Candra yaiku reroncene ukara kang nggambarake sawenehing wujud candra utawa perangane awak utawa sipat sarana pepindhan (Padmasoekatja, 1955:113).Wujud pepindhan mung digunakake kanggo nyritakake candraning kaendahan utawa samubarang kang arep dicandra.Perangan kang dicandra umume peranganing awak manungsa. Sanajan kaya mangkono perangan awak kewan, barang, lan kahanan alam uga bisa dicandra.

2.4.2 Lelewane Basa

Miturut Keraf (2010:113),gaya basa minangka cara medharake pikiran lumantar basa mligi kang nuduhake jiwa lan kapribadhen pangripta. Kanthi nliti gaya basa, kita uga bisa nile pribadhi, karakter, lan kemampuan pangripta anggone nggunakake basa kasebut.

Al-Ma'ruf (2009:15) njlentrehake fungsi gaya basa sajrone karya sastra yaiku :

- (1) Ndhuwurake selera, tegese bisa ndhuwurake minat pamaca utawa pamireng kanggo nuruti apa kang dikarepake pangripta.
- (2) Mempengaruhi utawa nggawe pamaca lan pamireng yakin lan manteb marang apa kang diwedharake pangripta.
- (3) Nyiptakake kaanan suwasana ati tartamtu, tegese bisa nggawa pamaca melu ngrasakake suwasana ati tartamtu, kayata kaanan ati becik utawa ala, seneng utawa susah.
- (4) Nguwatake efek tartamtu marang gagasane pangripta , yaiku bisa nggawe pamaca terkesan dening gagasan kang diandharake pangripta sajrone karya sastrane.

2.4.2.1 Gaya Basa Retoris

Gaya basa miturut langsung orane makna dibedakake dadi loro yaiku miturut acuan basa kang digunakake isih mertahanake makna denotatif utawa wis ana penyimpangane. Yen acuan basa kang digunakake isih mertahanake makna denotatif utawa makna dhasare, mula basa kasebut isih asipat polos. Nanging yen wis ngalami owah-owahan makna arupa makna konotatif utawa wis nyimpang adoh saka makna denotatif, acuan kasebut wis dianggep nduweni gaya dhewe, utawa kerep diarani makna konotatif yaiku makna kang ora sabener.

Gaya basa retoris yaiku panganggone gaya basa minangka wujud penyimpangan sing biyasa kanggo nggayuh efek tartamtu, ora nyimpang adoh saka teges asline. Wernane gaya basa retoris miturut Keraf (2010:130-136) yaiku gaya basa polisidenton, asidenton, eufimisme, erotesis, lsp.

2.4.2.1 Gaya Basa Kias

Basa kias utawa basa figuratif digunakake sastrawan kanggo ngandharake samubarang kanthi cara ora langsung kanggo negesake makna (Waluyo sajrone Al-Ma'ruf, 2009:60). Basa kias biyasane digunakake sastrawan kanggo nggayuh lan nyiptakake citraan. Anane tuturan figuratif ndadekake karya sastra luwih narik kawigaten, njalari karya sastra luwih urip, seger, lan paling wigati yaiku bisa nyethakake pangarepe pamaca (Pradopo, 1993:62).

Basa kias kang dimaksud sajrone panliten iki yaiku majas. Majas sajrone karya sastra ndadekake karya kasebut luwih narik kawigaten, menahi kesegaran, lan utamane menahi gambaran angan kang cetha. Ratna (2009:164) ngandharake majas (*figure of speech*) yaiku pilihan tembung kang trep karo maksude pangripta kanggo nggayuh kaendahan.

Miturut Ratna (2013:439) umume majas diperang dadi papat yaiku majas penegasan, majas pertentangan, majas perbandingan, lan majas sindiran.

2.5 Landhesan Teori

Sawijine panliten kudu nduweni landhesan teori minangka dhasar kanggo nganalisis dhata kang sesambungan karo underaning panliten. Teori-teori kang digunakake kudu teori kang nyengkuyung analisis, tegese teori sing digunakake kasebut kudu ana gegayutane karo prekara-prekara sajrone underane panliten.

Panliten iki nggunakake tintingan stilistika miturut panemune Abrams (Sajrone Al-Ma'ruf, 2009:10) kang ngandharake stilistika yaiku ilmu kang nliti panganggone basa lan gaya basa sajrone karya sastra.

Anggone nganalisis pamilihe tembunglan lelewane basa sajrone panliten iki, panliti nggunakake panemune Keraf. Keraf (2010:24)

ngandharake yen diksi yaiku minangka sawijining cara kanggo milah tembung kanthi teges kang trep lan cocog kanggo ngandharake sawijining ide utawa gagasan tartamtu saka sawijining panulis. Keraf (2010:113) gaya basa minangka cara medharake pikiran lumantar basa mligi kang nuduhake jiwa lan kapribadhen pangripta. Kanthi nliti gaya basa, kita uga bisa nile pribadhi, karakter, lan kemampuan pangripta anggone nggunakake basa kasebut.

METODE PANLITEN

Metode panliten minangka sawijining cara kanggo nindakake kagiyatan panliten, adhedhasar tata cara kang wis karangcang lan bisa ditanggungijawabake. Ing bab iki bakal diandharake rancangan panliten, objek panliten, sumber dhata lan dhata, sarta metode lan tata cara (teknik) kang digunakake sajrone panliten.

3.1 Rancangan Panliten

Miturut Djajasudarma (1993:3) metode panliten iku minangka piranti, prosedur, lan teknik kanggo nliti (ngumpulake lan nganalisis dhata) sing dipilih dening panliti. Metode sing dipilih dening panliti nduweni tujuwan supaya asile panliten bisa dipertanggungijawabake ing tembe mburi. Panliten ngenani wujud pamilihe tembung lan lelewane basa sajrone antologi cerkak “*Nyolong Pethek*” anggitane Ary Nurdiana iki nggunakake metode deskriptif kualitatif.

Metode deskriptif kualitatif yaiku prosedur panliten kang ditindakake amung adhedhasar kasunyatan utawa fenomena kang empiris urip ing panutur-panutire, saengga asil kang diasilake arupa pesen basa kang sipate minangka gegambaran lan paparan apa anane (Sudaryanto, 1993:62).

Moleong (2006:4) ngandharake menawa panliten kang nggunakake metode kualitatif tegese panliten kang nggunakake prosedur tartamtu kanggo ngasilake dhata deskriptif sing awujud tembung-tembung kang katulis utawa lisan saka manungsa lan solah bawane sing bisa diamati.

3.2 Sumber Dhata lan Dhata

Sumber dhata lan dhata minangka peranan kang wigati sajrone panliten. Sumber dhata yaiku subjek utama kanggo ngasilake dhata (Arikunto, 2006:129). Panliten iki nggunakake sumber data arupa antologi cerkak *Nyolong Pethek* anggitane Ary Nurdiana.

Dhata yaiku bahan utawa objek kang bakal diteliti sajrone panliten. Arikunto (2010:161) ngandharake dhata yaiku fakta utawa angka kang didadekake bahan kanggo nyusun informasi. Dhata sajrone panliten iki yaiku tembung-tembung utawa ukara-ukara sajrone cerkak kang ngandut kaendahan saengga narik kawigatene para pamaca.

3.3 Tata Cara Ngumpulake Dhata

Teknik pangumpulake dhata kang digunakake ing panliten iki yaiku teknik simak. Sudaryanto (1993:132) ngandharake metode simak yaiku metode kang digunakake sajrone panliten basa kanthi cara nyimak panganggane basa ing objek kang bakal diteliti.

Tata cara kang digunakake kanggo ngumpulake dhata yaiku :

- (1) Maca objek panliten kang arupa antologi cerkak *Nyolong Pethek* anggitane Ary Nurdiana. Kagiyatan maca objek ora mung dilakoni seisan wae, nanging dibolan-baleni nganti tujuwan panliti bisa digayuh.
- (2) Menepi tandha tembung-tembung utawa ukara-ukara kang endah lan klebu wujud pamilihe tembung lan lelewane basa kaya kang dikarepake panliti.
- (3) Nyathet dhata-dhata kang sadurunge wis diwenepi tandha.
- (4) Nindakake pamilih dhata kang nduweni ancas yaiku njupuk dhata kang dianggep slaras klawan panliten kang ditindakake.
- (5) Dhata kang wus dipilih banjur dipilah-pilah miturut kebutuhan panliten.
- (6) Dhata kang wis dipilih banjur dianalisis nggunakake tintingan stilistika.

3.4 Tata Cara Nganalisis Dhata

Teknik analisis dhata kang digunakake sajrone panliten iki yaiku teknik analisis deskriptif. Analisis deskriptif iki bakal ngasilake dhata kang deskriptif kang ana sesambungane karo tujuwane panliten.

Pangetrape analisis dhata ing panliten iki ditindakake sawise sakabehe dhata kang dibutuhake wis kasil diklumpukake. Dhata-dhata mau banjur dianalisis kanthi cara ing ngisor iki:

- (1) Dhata dijupuk saka cerkak-cerkak kang ana sajrone antologi geguritan *Nyolong Pethek* anggitane Ary Nurdiana.
- (2) Dhata kang wis dipilih banjur diperang-perang miturut undering panliten kanggo nggampangake proses analisis.
- (3) Dhata diperang dadi rong klompok. Klompok kapisan yaiku dhata kang gegayutan klawan wujud pamilihe tembung utawa diksi, lan klompok kapindho yaiku dhata kang gegayutan klawan lelewane basa.
- (4) Data kang wis diperang banjur dianalisis nggunakake tintingan stilistika.
- (5) Nyusun lan ndudut asile analisis.
- (6) Nglaporake asile analisis.

3.5 Tata Cara Nulis Asil Panliten

Miturut Sudryanto (1993:144-145) tata cara nulis asiling panliten diperang dadi loro yaiku analisis formal lan informal. Panliten iki nggunakake analisis informal, tegese yaiku dhata-dhata kang ana sajrone cerkak diandharake kanthi nggunakake tembung-tembung kang lumrah. Asil analisis dhata disuguhake awujud laporan tulis ngenani sakabehe dhata kang wis diasilake ing panliten iki, mligine ing babagan pamilihe tembung lan lelewane basa kang ana sajrone antologi cerkak *Nyolong Pethek*.

Dhata disuguhake kanthi cara deskripsi yaiku nggunakake tembung-tembung katulis tanpa nggunakake angka utawa rumus. Asile panliten iki ditulis sawise panliti nglumpukake lan ngolah dhata, asiling panliten iki kaperang dadi lima, yaiku: BAB I PURWAKA, BAB II TINTINGAN KAPUSTAKAN, BAB III METODE PANLITEN, BAB IV ANDHARAN, BAB V PANUTUP.

PRATELAN ASILE PANLITEN

Ing bab papat iki bakal diandharake asile panliten saka data ACNP anggitane Ary Nurdiana. Andharan sajrone bab papat iki diperang dadi telung subbab. Kapisan ngandharake wujud pamilihe tembung, kapindho ngandharake wujud lelewane basa, lan katelu ngandharake asile dhiskusi saka panliten iki.

4.1 Pamilihe Tembung (Diksi) Sajrone ACNP

Pamilihe tembung kang digunakake Ary Nurdiana sajrone antologi cerkak *Nyolong Pethek* bisa diwawas ing ngisor iki:

4.1.1 Ragam Basa sajrone ACNP

Panganggone ragam basa sing khas lan kompleks sajrone karya sastra digunakake pangripta kanggo tujuan tartamtu kayata negesake samubarang lan uga nambahi nile kaendahan karya sastra iku dhewe supaya ora monoton. Panganggone ragam basa sajrone ACNP digunakake Ary Nurdiana saliyane kanggo nambahi nile kaendahane uga kanggo nggampangake para pamaca supaya luwih *menghayati* crita-crita kang ana. Ragam basa kang digunakake Ary Nurdiana sajrone antologi cerkak *Nyolong Pethek* kayata ragam basa ngoko, krama, campuran krama-ngoko, Indonesia, campuran Jawa-Inggris, campuran Jawa-Indonesia, lan campuran Jawa-Arab.

4.1.1.1 Ragam Basa Ngoko

Ragam basa ngoko biasa digunakake dening bocah padha bocah, wong kang wis akrab, wong sing luwih tuwa marang wong enom, lan wong kang rumangsa dheweke nduweni status sosial kang luwih dhuwur tinimbang mitra wicarane. Ragam basa ngoko sajrone ACNP bisa diwawas saka cuplikan ing ngisor iki:

- (1) Ibu, tak neng kene wae,
Dhen...Yen awakmu arep
munyeri Gili..sak karepmu, arep
numpak Cidhomo apa mancral
sepedhah. Sangang kilo Dhen
(NJG. 78).

Ing cuplikan (1) kasebut basa ngoko digunakake dening wong tuwa marang anake, amarga mitrawicarane luwih enom tinimbang dheweke mula basa kang digunakake mung cukup basa ngoko wae.

4.1.1.2 Ragam Basa Krama

Ragam basa krama yaiku wujud unggah-ungguh basa Jawa kang nduweni titikan nggunakake leksikon krama. Afiks kang ana sajrone ragam krama iki kayata afiks dipun-, -ipun, dan –aken. Ragam basa krama sajrone ACNP bisa diwawas ing ngisor iki:

- (2) Kersanipun, Bulik. Pelem
kemawon lho, mbok bilih pas
pengin ngrujuk (WTP. 31).

Panganggone ragam basa krama sajrone cuplikan ndhuwur bisa dititiki saka panganggone afiks-ipun sajrone cuplikan. Sajrone cuplikan ing ndhuwur basa krama digunakake dening paraga Darni nalika cecaturan karo bulike. Amarga Darni luwih enom tinimbang bulike mula dheweke nggunakake basa krama kanggo ngajeni bulike kasebut.

4.1.1.3 Ragam Basa Krama-Ngoko

Kombinasi panganggone ragam basa campuran krama-ngoko sajrone ACNP digunakake pangripta ing sawijine kaanan tartamtu lan tujuan tartamtu, kaya cuplikan ing ngisor iki:

- (3) Panjenengan ngendikan wis
kagungan sisihan? (KIG. 5).

Panganggone ragam basa campuran Jawa ngoko lan krama bisa diwawas saka tembung kang kacethak kandel sajrone cuplikan ing ndhuwur. Ing cuplikan (3) tembung kang dicethak kandel yaiku tembung wis, nuduhake anane basa Jawa ngoko sajrone ukara, dene basa kramane yaiku sampun.

4.1.1.3 Ragam Basa Indonesia

Panganggone ragam basa Indonesia sajrone ACNP digunakake pangripta ing sawijine kahanan tartamtu lan nduweni tujuan kanggo nggawa para pamaca marang apa kang dikarepake pangripta, cuplikane kaya ing ngisor iki:

- (4) Aku asli suku Sasak. Orang tuaku punya
penginapan di sini. Aku yang kelola. Dulu
aku kuliah di Jawa. Setelah selesai, aku
disuruh pulang sama Ayah. Makanya aku

bisa Bahasa Jawa sedikit-sedikit (NJG. 79).

Ragam basa Indonesia digunakake pangripta ing sawijining konteks lan tujuwan tartamtu. Cuplikan ing ndhuwur nuduhake anane ragam basa Indonesia sajrone cerkak. Ragam basa Indonesia kasebut digunakake pangripta amarga paraga kang cecaturan kasebut minangka wong Suku Sasak, dudu wong Jawa mula basa kang digunakake basa Indonesia. Kanthi panganggone ragam basa Indonesia kasebut pangripta nduweni pangarep-arep supaya para pamaca kaya-kaya melu ngrasakake apa kang dialami dening para paraga sajrone crita.

4.1.1.2 Ragam Campuran (Jawa-Inggris)

Basa Inggris yaiku minangka basa manca lan wis disepakati minangka basa Internasional. Ragam basa Inggris sajrone antologi cerkak anggitane Ary Nurdiana iki digunakake kanggo sawijine tujuwan lan konteks tartamtu. Panganggone ragam basa campuran Jawa-Inggris sajrone ACNP bakal diandharake ing sub bab iki lan bisa diwawas saka cuplikan ing ngisor iki:

- (5) Pasuryane tetep wae **cold**,
sanger ora nduwe esem (KIG. 1).

Tembung *cold* sajrone cuplikan ing ndhuwur nuduhake anane ragam basa Inggris sajrone ukara. Ing basa Jawa tembung *cold* tegese adhem utawa anyep. Tembung *cold* sajrone cuplikan kasebut digunakake kanggo nggambarake sipate paraga Dhimas yaiku ora bisa gampang srawung, anteng, utawa menengan. Panganggone tembung saka basa Inggris kasebut digunakake pangripta kanggo negesake maksud utawa makna lan uga kanggo nggampangake pamaca mangerteni maksude pangripta, amarga yen nggunakake basa Jawa adhem utawa anyep masiya nduweni teges padha nanging dirasa ora lumrah (ora endah) lan ora bisa ngandharake maksude pangripta.

4.1.1.2 Ragam Campuran Jawa-Indonesia

Saliyane nggunakake ragam basa campuran Jawa-Inggris, sajrone antologi cerkak *Nyolong Pethek* iki uga ditemokake anane ragam basa campuran basa Jawa lan Indonesia, andharane kaya ing ngisor iki:

- (6) Ateges yen dak etung, wis
enem tahun olehku **jatuh cinta**
marang priyantun iki. Olehku
mendhem katresnan (KIG. 1).

Tembung kang kacethak kandel ing ndhuwur nggambarake anane ragam Indonesia sajrone ukara. Ing kutipan (6) panganggone ragam basa Indonesia bisa diwawas saka tembung *jatuh cinta* sing tegese tresna ing basa Jawa. Tembung-

tembung basa Indonesia kang digunakake kasebut wis umum panganggone saengga pamaca bisa gampang nampa apa karepe pangripta, beda maneh yen pangripta nggunakake tembung-tembung basa Jawa kanggo ngganteni tembung kang kacethak kandel ing ndhuwur, durung tamtu para pamaca langsung mangerteni maksude pangripta. Saliyane iku panganggone ragam basa campuran sajrone cerkake kasebut bisa nuduhake yen pangripta kepengin karyane ora mboseni lan monoton.

4.1.1.2 Ragam Campuran Jawa-Arab

Ragam basa arab minangka ragam basa kang ajeg panganggone, ateges basa arab kasebut kalungguhane ora bisa diganteni karo basa liyane. Panganggone ragam basa campuran Jawa-Arab sajrone ACNP bisa diwawas saka cuplikan ing ngisor iki:

- (7) Aku nyoba nyadharake
dheweke, lan **alkhamdulillah**
aku digatekake marang Puput
saiki dheweke wis wiwit sregep
sekolah maneh (SBI. 21)

Cuplikan ing ndhuwur nuduhake anane ragam basa campuran Jawa-Arab. Panganggone ragam basa Arab bisa diwawas saka tembung kang kacethak kandel sajrone katelu cuplikan kasebut. Ing cuplikan (7) panganggone ragam basa arab bisa diwawas saka tembung *alkhamdulillah*. Tembung kasebut nduweni teges yaiku minangka rasa syukur marang Gusti Allah. Ing cuplikan kasebut rasa syukur diandharake dening paraga Wisnu amarga dheweken wis kasil nyadharake paraga Puput sing sasuwene iki ora gelem sekolah, saiki wis gelem sekolah amarga diwenahi pitutur dheweke.

4.1.2 Tembung Entar

Tembung entar sajrone basa Indonesia padha karo makna kias utawa konotasi. Makna konotasi utawa tembung entar minangka peranan kang onjo sajrone karya sastra, panganggone tembung entar sajrone ACNP bisa diwawas saka cuplikan ing ngisor iki:

- (8) Cangkir isi kopi sing dak gawa
ambyar ana mester. Kabeh
padha nyawang aku. Mesthi
wae **rupaku panas** (KIG. 2).

Tembung *rupaku panas* ing cuplikan kasebut ngemu teges entar utawa ora sabener, *rupaku panas* ing cuplikan kasebut nduweni teges isin. Paraga aku isin amarga dheweke nglamun nalika mlaku nggawa cangkir isi kopi, saengga dheweke nabrak kursi lan pungkasan kopi kang digawa kasebut ambyar ana mester lan kabeh wong ngingeti dheweke. Tembung *panas* sejatine minangka tembung kang nuduhake kahanan kang ora penak menyang awak utawa nerangake kahanan sumuk.

4.1.3 Paribasan

Sajrone ACNP ditemokake anane paribasan kang nganggo ragam basa Jawa lan Indonesia, kang bisa diwawas saka cuplikan ing ngisor iki:

(9) **Pucuk dicinta ulam tiba.** Arep nyuwun nomer HP wae kawit mau ora wani, malah diwenahi (KIG. 4).

(10) Lha mumpung Bapak taksih lenggah wonten BKD, mula menawi kersa panjenengan badhe pikantuk anugerah mutasi dados kepala. Menika menawi kersa lho. Nanging, menika rahasia. Ingkang baku nggih “ **Jer Basuki Mawa Bea**”, nanging mboten kathah kok Pak (TLP. 12).

Kaloro cuplikan ing ndhuwur nuduhake anane paribasan kang nggunakake ragam basa Jawa lan Indonesia. Ing cuplikan (9) Tembung pucuk lan ulam nduweni teges kang padha yaiku *ujung*. Sanajan nduweni teges kang padha nanging ulam dirasa luwih apik amarga ulam minangka pucuk kang isih enom lan dirasa luwih apik tinimbang pucuk. Paribasan iki nduweni teges yaiku kasil nggayuh samubarang kang luwih saka apa kang dikarepake. Ing cuplikan (10) uga nuduhake anane paribasan, nanging nggunakake basa Jawa. Sajrone basa Jawa tembung basuki nduweni teges yaiku slamet, rahayu lair lan bathin, samubarang kang dadi pepengene bebrayan Jawa umume. Kanggo nggayuh basuki dibutuhake bea kang tegese *biaya*. Teges biaya ing kene ora amung nuju marang dhuwit, nanging uga arupa pengorbanan, usaha lan donga. Mula paribasan Jer Basuki Mawa Bea bisa ditegesi yaiku anggane nggayuh samubarang mesthi wae mbutuhake biaya utawa usaha.

4.1.4 Wangsalan

Wangsalan yaiku rumpakan kang saemper cangkriman, nanging tebusane utawa ancane wis dikandhakake pisan. Wujud wangsalan kang ana sajrone antologi cerkak *Nyolong Pethek* yaiku:

(11) Aku ya rada kaget, kok Mas Aji
njanur gunung tenan,
kamangka wiwit telung taun
kepungkur sawise dheweke
mulih saka KKN durung tau
ngancik omahku (DCP. 114).

Tembung *njanur gunung* ing ndhuwur nduweni teges yaiku kadingan. Janur gunung yaiku aren, teges aren sajrone cuplikan kasebut tegese owah dadi dengaren utawa kadingan. Tembung kasebut digunakake pangripta kanggo

nggambarake paraga Ardi kang sasuwene telung taun iki ora nate saba menyang omahe bulikke nanging ujug-ujug dheweke mara.

4.1.5 Saloka

Panganggane saloka sajrone ACNP bisa diwawas saka cuplikan ing ngisor iki:

(12) Ayo, kene mlebu...kok ana njaba. Ya iki omahe Om Ridwan. Pundhake Rudi dirangkul Om Ridwan. **Rudi kayakebo sing dinyunyuk irunge, manut.** Ya bingung mesthine (SPN. 100).

Sajrone cuplikan ing ndhuwur tanduke paraga Rudi dipindhakake kaya kebo sing dinyunyuk irunge. Kebo yen dinyunyuk irunge dening sing nduwe mesthi manut yen dipintah nalika ngayahi pakaryan kayata mbajak sawah lan narik andong utawa cicar. Cuplikan ing ndhuwur uga nduweni karep kang padha, Rudi dadi manut wae nalika om Ridwan kang minangka mitrane bapake ngrangkul dheweke ngajak mlebu omahe.

4.1.6 Candra

Candra sajrone ACNP digunakake pangripta kanggo nggambarake kaendahane manungsa kanthi nggunakake sarana pepindhan. Wujud pepindhan mung digunakake kanggo nyritakake candraning kaendahan utawa samubarang kang arep dicandra. Perangan kang dicandra umume peranganing awak manungsa. Sanajan kaya mangkono perangan awak kewan, barang, lan kahanan alam uga bisa dicandra. Panganggane candra sajrone ACNP bisa diwawas saka cuplikan ing ngisor iki:

(13) Ya iki sing dak enteni, batine Rudi karo nyawang cewek sing lagi mudhun saka sepedha motore. Ayu, jan ayu tenan pancen cewek iki. Irunge mbangir. **Alise nanggal sepisan, mripate ndamar kanginan, idepe...ah..** pokok cowok sing nyawang mesthi kesengsem (SPN 97).

Cuplikan ing ndhuwur nuduhake anane perangan awake manungsa kang dicandra. Sajrone cuplikan (13) tetembungan alise nanggal sepisan nduweni teges yaiku wujud alis kang dipindhakake kaya dene rembulan kang lagi nanggal sepisan, kang amung njlarit. Ing Jawa, wong kang nduweni alis nanggal sepisan iki tegese alise apik. Dene mripate ndamar kanginan nduweni teges yaiku mripate dipindhakake kaya dene uripe geni saka lampu dimar (lampu ublik) kang kena angin, adhem. Yen ngingeti pawongan kasebut mesthi pandhangane adhem lan enak disawang.

4.2 Lelewane Basa Sajrone Antologi Cerkak *Nyolong Pethek*

Saben pangripta nduweni *style* dhewe-dhewe anggone ngripta karya sastra. Maneka cara digunakake pangripta supaya ngasilake karya sastra kang apik lan nduweni bobot, semono uga kang dilakoni dening sastrawan Jawa Ary Nurdiana. Ary Nurdiana nggunakake basa-basa kang diolah kanthi maneka werna cara lan potensine nggunakake pamilihe tembung lan lelewane basa kang endah, saengga ndadekake karyane endah lan ora mboseni.

Kanthi nлити gaya basa, kita uga bisa nile pribadhi, karakter, lan kemampuan pangripta anggone nggunakake basa kasebut. Sacara umu gaya basa dipérang dadi loro yaiku gaya basa retoris lan gaya basa kias.

4.2.1 Lelewane Basa Retoris Sajrone ACNP

Gaya basa retoris yaiku panganggone gaya basa minangka wujud penyimpangan sing biyasa kanggo nggayuh efek tartamtu, ora nyimpang adoh saka teges asline. Wernane gaya basa retoris kang ana sajrone ACNP yaiku:

4.2.1.1 Polisidenton

Gaya basa polisidenton mujudake gaya basa arupa acuan, kang nggambarake sawijining bab utawa samubarang kang sederajat kanthi nggunakake saperangan tembung *penghubung*. Lumrahe gaya basa polisidenton nduweni titikan kanthi anane tembung *penghubung* lan, banjur. Sajrone ACNP uga ngandhut gaya basa polisidenton, kaya cuplikan ing ngisor iki:

- (14) Lha aku ya lali, slirane biyen lemu **lan** bunder..saiki kok ninthing (NPT. 73).

Tembung *penghubung* kang kacethak kandel sajrone cuplikan ndhuwur nuduhake anane gaya basa polisidenton. Tembung *penghubung* “lan” sajrone cuplikan kasebut digunakake pangripta kanggo nggambarake kahanane paraga Dewi yaiku saliyane lemu dheweke uga kethok bunder.

4.2.1.2 Asindenton

Gaya basa asindenton minangka walikane gaya basa polisidenton. Yen gaya basa polisidenton nggunakake tembung *penghubung*, dene gaya basa asindenton ora nggunakake *penghubung* kanggo ngandharake tembung, frasa, utawa klausa kang sederajat. Sajrone ACNP anane gaya basa asindenton bisa diwawas saka cuplikan ing ngisor iki:

- (15) Kabeh kekudangane bapak-ibune kae tansah dieling-eling wae karo Rudi. Milih bojo iku

sing setiti. **Bibit, bebet, bobot** kudu dienggo (SPN. 102).

Anane gaya basa asindenton sajrone cuplikan (15) bisa diwawas saka anane tembung *sederajat* kang ora dihubungake kanthi nggunakake *kata sambung*. Tembung-tembung kasebut yaiku tembung bibit, bebet, bobot. Cuplikan kasebut nggambarake kahanane paraga Rudi kang lagi diwenahi pitutur dening wong tuwane yaiku yen dheweke golek bojo kudu didelok bibit, bebet, bobote. Bibit, bebet, bobot ing kene minangka sawijining unen-unen kang umum lan ora oleh ditinggalake nalika bebrayan Jawa milih jodho. Bibit kuwi gegayutan klawan asal-usul kaluwarga calon mantu. Yen bebet kuwi gegayutan klawan kahanan ekonomi calon mantu. Dene kang pungkasan yaiku bobot, kuwalitas pawongan calon mantu iku dhewe. Tembung bibit, bebet, bobot sajrone cuplikan kasebut nuduhake anane tembung kang sederajat nanging ora nggunakake tembung *sambung*.

4.2.1.3 Elipsis

Gaya basa elipsis yaiku sawijining gaya basa kang diwujudake kanthi ngilangake saperangan tembung utawa bageyan tembung. Gaya basa elipsis umume nuwuhake gambaran tartamtu tumrap kahanan kang mujudake wangsulun saka saperangan tembung kang ilang kasebut. Sajrone ACNP gaya basa elipsis diwujudake kaya culikan ing ngisor iki:

- (16) Aku jumangkah kanthi abot.
Cuwa banget atiku. Jebul angenku mung drung ing awang-awang. Kaya ngenteni thukule merning...kaya....(KIG. 5).

Tembungan kaya ngenteni thukule merning sajrone cuplikan ndhuwur nduweni teges yaiku samubarang kang ora mungkin dumadi. Saka tetembungan kasebut pamaca bisa mangerteni yen jangkapan saka saperangan kang diilangi dening pangripta intine yaiku nggambarake kahanane paraga kang ora ana gunane lan ora mungkin dumadi

4.2.1.4 Retoris

Retoris yaiku sawijining gaya basa awujud pitakonan kang sabenere ora mbutuhake jawaban, amarga sejatine jawaban saka pitakonan kasebut wis ana sajrone pitakonan kasebut. Sajrone pitakonan retoris amung ana siji jawaban kang mungkin. Panganggone gaya basa retoris sajrone antologi cerkak *Nyolong Pethek* bisa diwawas ing ngisor iki:

- (17) Apa aku arep dadi prawan tuwek? Mung arep-arep thukule merning ? (KIG. 6).

Cuplikan ing ndhuwur nuduhake anane gaya basa retorik kang bisa dititiki saka panganggone tandha pitakonan sajrone ukara lan pitakonan kasebut sejatine ora mbutuhake jawaban. Tujuwan panganggone gaya basa retorik yaiku menehi penegasan, sindiran, utawa *menggugah*.

4.2.2 Lelewane Basa Kias Sajrone Antologi Cerkak *Nyolong Pethek*

Panganggone lelewane basa sajrone ACNP iki bisa dimangerteni saka panganggone majas-majas tartamtu. Majas yaiku pangolahe tembung tartamtu kang salaras karo maksud e pangripta kanthi tujuwan nuwuhake aspek kaendahan. Sacara umum jinise majas diperang dadi papat yaiku majas perbandingan, penegasan, sindiran, lan pertentangan. Panganggone majas sajrone ACNP iki bisa diwawas kaya ing ngisor iki:

4.2.2.1 Majas Perbandingan

Majas perbandingan yaiku tembung-tembung kiasan kang digunakake kanggo nuduhake utawa nggambarake perbandingan supaya pamaca utawa pamireng luwih berkesan. Majas perbandingan kang ana sajrone ACNP bisa diwawas ing ngisor iki:

4.2.2.1.1 Majas Personifikasi

Majas personifikasi yaiku sawijining gaya basa kiasan kang nggambarake *benda-benda* mati utawa piranti-piranti sing ora nduweni nyawa kaya-kaya nduweni sipat kaya manungsa. Panganggone majas personifikasi sajrone antologi cerkak iki bisa diwawas saka cuplikan ing ngisor iki:

- (18) Saben kepethuk karo priyantun iki ana diklat, **dhadhaku rasane tetabuhan**. Ana geter sing ora dak ngerteni (KIG. 1).

Cuplikan ing ndhuwur nuduhake anane tetembungan kang medharake samubarang tumindak kaya dene tumindake manungsa. Tetembungan kang kacethak kandel ing ndhuwur nuduhake yen ana samubarang kang nduweni sipat kaya manungsa, yaiku bisa nindakake samubarang. Tembung tetabuhan ing cuplikan kasebut minangka tumindak kang biyasa dilakoni dening manungsa, yaiku nabuh samubarang (biyasane piranti musik), nanging sajrone cuplikan ing ndhuwur tembung tetabuhan iku digambarake dilakoni dening “dhadha” minangka perangane awak sing ora lumrah bisa nglakoni tumindak kaya dene kang dilakoni manungsa.

4.2.2.1.2 Majas Alusio

Majas alusio yaiku majas kang nggunakake acuan kanggo *mensugestikan* babagan

kang padha antarane manungsa, panggonan, lan prastawa. Majas alusio mujudake salah sawijining majas kang nggunakake unen-unen utawa kabeh tembung kiasan kang wis lumrah ing basa padinan. Biyasane majas alusio kasebut digunakake minangka sawijining referensi kang eksplisit utawa implisit marang prastawa-prastawa, paraga-paraga, utawa panggonan sajroning panguripan kang nyata. Panganggone majas alusio sajrone ACNP bisa diwawas ing ngisor iki:

- (19) Wis, ra usah melu mikir, Dhik.

Dilakoni wae apa eneke **kaya banyu mili** (RNI. 86).

Tetembungan kang kacethak kandel sajrone cuplikan ing ndhuwur nuduhake anane perbandingan ngenani sawijine kaanan klawan tetembungan kang diwedharake. Tetembungan kaya banyu mili ing ndhuwur digunakake pangripta kanggo mbandhingake panguripane paraga sajrone crita cekak.

4.2.2.1.3 Majas Metafora

Majas metafora yaiku sawijining majas perbandingan kang nduweni fungsi kanggo medharake rasa pangrasane kanthi langsung arupa perbandingan analogis. Anane majas metafora sajrone ACNP diwujudake kaya cuplikan ing ngisor iki.

- (20) Lagi rong taun manggon ana papan kene wae **wis arep marok** ora bisa dijak tetanggan. Sakjane aku ya gregeten nyawang prilaku sing kurang duga kuwi (WTP. 37).

Cuplikan ing ndhuwur nuduhake anane perbandingan ngenani sipate paraga klawan tembung kang diandharake. Pamilihe tembung warok sajrone cuplikan (20) ing ndhuwur digunakake pangripta kanggo nggambarake sipate paraga Tarji. Warok minangka salah sawijine paraga sajrone kesenian Reog Ponorogo kang nduweni sipat garang utawa galak. Sipate paraga Tarji dipadhakake karo warok amarga anggone tetanggan dheweke kerep menangan dhewe, babar pisan ora nduwe duga.

4.2.2.1.4 Majas Antonomiasia

Majas antonomasia yaiku majas kang nggunakake *sebutan* utawa julukan kanggo ngganteni jenenge manungsa. Majas antonomasia sajrone ACNP bisa diwawas saka cuplikan ing ngisor iki:

- (21) **Nyonyane** ana ngomah njahit, anake siji. Mung siji, amarga nalika mbobot maneh lan manjing limang sasi keluron (RNI. 85).

Tembung nyonyane sajrone cuplikan (21) nuduhake anane majas antonomasia sajrone cerkak. Sebutan nyonyane kasebut digunakake pangripta kanggo ngganteni sebutan bojone. Pamilihing tembung nyonyane kasebut dianggep luwih endah dirungokake lan ndhuwurake selera tinimbang nggunakake tembung bojone.

4.2.2.1.5 Majas Hiperbola

Majas hiperbola yaiku sawijine gaya basa kang ngandhut andharan kang diluwih-luwihake. Majas hiperbola nduweni sipat ngluwih-ngluwihake samubarang saka kasunyatanane. Majas hiperbola kang ana sajrone ACNP bisa diwawas kaya ing ngisor iki:

(22) Dak kira Dhimas uga seneng marang sliramu.. **Swarane Retna kaya bledheg** kang nyamber sirah. Aku mlongo... "Wingi, sempat takon marang aku. Awakmu wis nduwe pacar apa durung..." (KIG. 7).

Tetembungan kang kacethak kandel ing cuplikan (22) nuduhake anane majas hiperbola, yaiku majas kang ngluwih-ngluwihake saka kasunyatanane. Tetembungan kaya bledheg kang nyamber sirah ing ndhuwur sejatine nduweni teges yaiku swarane bledheg sing biyasane banter banget saengga bisa ngagetake sapa wae sing krungu.

4.2.2.2 Majas Pertentangan

Majas pertentangan yaiku tembung-tembung *berkias* kang nuduhake pertentangan kanthi tujuan supaya pamaca utawa pamireng luwih berkesan. Majas-majas pertentangan kang ana sajrone ACNP yaiku:

4.2.2.2.1 Majas Antithesis

Majas antithesis mujudake majas kang nggunakake tetembungan kang wewalikan kanggo medharake bab tartamtu. Majas antithesis sajrone antologi cerkak *Nyolong Pethek* bisa diwawas ing ngisor iki:

(23) Ndilalah lagu kuwi lagu senenganku pisan, dadi rasane ngrantes tenan. Aku **sithik akeh** ya katut ngangut yen krungu lagu kuwi (SBI. 17).

Cuplikaning ndhuwur nuduhake anane majas pertentangan antithesis. Tembung sithik akeh ing cuplikan (138) nuduhake anane tembung kang wewalikan. Tembung sithik akeh kasebut biyasane digunakake kanggo nuduhake jumlah samubarang tartamtu.

4.2.2.2.2 Majas Kontradiksio

Majas kontradiksio yaiku majas kang nggunakake tembung kang suwalike sacara

situasional. Majas kontradiksio sajrone ACNP bisa diwawas saka cuplikan ing ngisor iki:

(24) Dak sawang jam pandome wis ana jam rolas bengi. Swasana sepi banget. Mung swara jangkrik dadi kembang wengi sing krasa jengkut (TMK. 53).

Cuplikan ing ndhuwur nuduhake anane majas kontradiksio, yaiku majas kang nuduhake kahanan kang suwalike sacara situasional. Cuplikan kasebut nuduhake kahanan wengi kang sepi banget, ora ana kang ngrameni saliyan swara jangkrik kang dadi kembang wengi kasebut.

4.2.2.2.3 Majas Okupasi

Majas okupasi yaiku majas pertentangan kang dijangkepi kanthi andharan utawa *penjelasan*. Majas okupasi sajrone ACNP bisa diwawas saka cuplikan ing ngisor iki:

(25) Sakjane aku ya ora ala rupaku, malah klebu manis (KIG. 2).

Cuplikan ing ndhuwur nuduhake anane majas okupasi, yaiku majas pertentangan kang dijangkepi kanthi andharan utawa *penjelasan*. Babagan kang *dipertentangake* ing cuplikan kasebut yaiku dheweke nyangkal yen sejatine dheweke iku rupane ora ala, malah klebu manis. Tetembungan malah klebu manis sajrone ukara kasebut minangka tetembungan kang negesake yen dheweke ora ala.

4.2.2.3 Majas Penegasan

Majas penegasan yaiku gaya basa kang nggunakake tembung-tembung kiasan kanggo negesake samubarang kanthi tujuan nggawe pamaca luwih berkesan. Majas penegasan kang ana sajrone ACNP:

4.2.2.3.1 Majas Repetisi

Majas repetisi yaiku sawijining majas penegasan kang diwujudake kanthi anane *perulangan* swara, wanda, tembung, utawa perangan ukara kang dianggep wigati kanggo menehi tekanan sajrone konteks tartamtu. Majas repetisi sajrone ACNP bisa diwawas saka cuplikan ing ngisor iki:

(26) Ning namung **pembantu**, Bu. Mpun lola pisan. **Pembantune** Om Ridwan (SPN. 102).

Cuplikaning ndhuwur nuduhake anane majas repetisi kang diwujudake kanthi anane *perulangan* tembung pembantu sajrone ukara. Tembung pembantu sajrone ukara kasebut digunakake Rudi kanggo nerangake marang ibune ngenani kahanane cewek sing sasuwene ditresnani. Cewek sing kasil nggawe dheweke jatuh cinta kasebut pranyata amung pembantu ing omahe Om

Ridwan sing ora liya minangka kanca rakete bapak lan ibune. Perulangan ukara kasebut digunakake Rudi kanggo negesake marang ibune yen cewek sing ditresnani kasebut yaiku amung pembantu. Mula dheweke takon marang ibune apa oleh yen dheweke nduweni katresnan marang Poni sing nyatane amung pembantune Om Ridwan, kang ora liya kancane wong tuwane kasebut.

4.2.2.3.2 Majas Anafora

Majas anafora yaiku majas penegasan kang nggunakake tembung utawa klompok tembung kapisan diulang ing baris sabanjure. Majas anafora sajrone ACNP bisa diwawas saka cuplikan ing ngisor iki:

- (27) Saiki **ora ana** sing ngomel. **Ora ana** sing menging yen dheweke ngrokok. **Ora ana** sing nggawekne kopi. **Ora ana** sing nyetlikakne klambine, ngumbahke, uga **ora ana** swara alus sing nggugah dheweke turu (JSR. 64).

Sajrone cuplikan ing ndhuwur tembung kang dibolan-baleni lan nuduhake anane majas anafora yaiku tembung ora ana. Paraga Parmin sambatlan negesake sawise ditinggal bojone wis ora ana kang merhatekake dheweke maneh. Amarga nalika bojone isih urip, apa-apa kang dadi kebutuhane tansah dicepakake dening bojone kasebut..

4.2.2.3.3 Majas Aferesis

Majas aferesis yaiku majas penegasan kanthi ngilangake huruf utawa suku awal sajrone ukara. Sajrone ACNP uga digunakake saperangan majas aferesis, kang bisa diwawas saka cuplikan ing ngisor iki:

- (28) Kamangka aku **kiwis** umur lan klebu perawan tuwek yen ana desaku (KIG. 2).

Tembung kang kacethak kandel sajrone cuplikan ing ndhuwur nuduhake anane majas aferesis. Sajrone cuplikan kasebut tembung ki minangka tembung kang wis diilangi huruf awale. Tembung kasebut asale saka tembung iki.

4.2.2.3. Majas Esklamasio

Majas esklamasio yaiku majas kang nggunakake *kata seru* kaya wah, aduh, amboi, astaga, awas, lsp. Majas esklamasio sajrone ACNP bisa diwawas ing ngisor iki:

- (29) **Wow !!!**endah tenan. Pasire putih banget, lembut. Banyu pantai durung kena polusi. Resik tenan. Turis-turis manca negara pating gluntung ana

pantai. Reja banget kahanane (NJG. 78).

Tembung kang kacethak kandel sajroneing ndhuwur nuduhake anane majas esklamasio. Tembung wow sajrone cuplikan (29) ing ndhuwur minangka *kata seru* kang nuduhake rasa *kagum* marang samubarang. Sajrone cuplikan kasebut paraga Dheni kagum banget marang kahanane pantai Gili Trawangan kang endah lan resik.

4.2.2.3.5 Majas Kolokasi

Majas kolokasi yaiku majas kang nggunakake *asosiasi permanen* sawijining tembung kanggo ngganteni tembung liyane. Panganggone majas asosiasi sajrone ACNP bisa diwawas saka cuplikan ing ngisor iki:

- (30) Jaman semana sapa sing ora kenal dheweke sing tau dadi **tangan tengene** Bupati kuwi? (RNI. 83).

Tembung tangan tengen sajrone cuplikan (30) ing ndhuwur nuduhake anane majas kolokasi. Tangan tengen sajrone cuplikan ing ndhuwur digunakake pangripta kanggo nggambarake pawongan kapitayane Bupati. Tangan minangka perangan kang tumempel ing awake manungsa, tangan sisih tengen dianggep luwih apik tinimbang tangan kiwa, amarga saperangan tumindake manungsa akeh-akeh nggunakake tangan tengen, dudu tangan kiwa. Mula tangan tengen ing cuplikan kasebut bisa ditegesi minangka pawongan becik kapitayane Bupati, pawongan kang tansah nyengkuyung tumindake Bupati.

4.2.2.3.6 Majas Koreksio

Majas yaiku majas kang mbenerake andharan sadurunge kang dianggep luput. Majas koreksio sajrone ACNP bisa diwawas saka cuplikan ing ngisor iki:

- (31) Nanging rak ana mas..eh maksudku aku seneng ngrungokne lagu-lagu sing panjenengan setel (SBI.19).

Sajrone cuplikan (31) ing ndhuwur ngandhut majas koreksio kang bisa diweruhi kanthi anane andharan kang mbenerake andharan sadurunge kang dianggep luput. Andharan kapisan paraga Puput kandha yen dheweke mara ing studio amarga ana Mas Wisnu. Nanging ing andharan sabanjure dheweke mbenerake yen tekane ing studio iku amarga dheweke seneng ngrungokake lagu-lagu kang disetel Mas Wisnu nalika siaran, dudu amarga Mas Wisnune.

4.2.2.3.7 Majas Pleonasma

Majas pleonasma yaiku majas kang menehi katrangan luwih saka kang dikarepake. Majas pleonasma sajrone ACNP bisa diwawas ing ngisor iki:

- (32) Isine mung wong merem..turu...
Mboseni banget, durung aroma
ana bus mung ambu minyak
gosok utawa balsem (NJG. 75).

Sajrone cuplikan (32) anane majas pleonasma bisa diwawas saka anane tembung merem lan turu. Kaloro tembung kasebut menehi katrangan kang luwih. Tembung merem sejatine wis bisa makili tembung turu. Nanging sajrone cuplikan (32) tembung merem lan turu digunakake bebarengan, babagan kasebut digunakake pangripta kanggo negesake maksute.

4.2.2.4 Majas Sindiran

Majas sindiran yaiku gaya basa kang digunakake kanggo nyindir samubarang (manungsa). Majas sindiran sajrone ACNP yaiku:

4.2.4.1 Majas Ironi

Majas ironi yaiku sawijining majas sindhiran kang ngandharake samubarang nggunakake makna utawa maksud kang beda karo pangrakite tembung-tembung kang digunakake. Majas ironi uga diarani sindiran alus. Panganggone majas ironi sajrone ACNP bisa diwawas saka cuplikan ing ngisor:

- (33) Hawane studio kok saiki
panas banget ta
mas,,,Retno nyindhir aku
(SBI. 22).

Cuplikan (33) ing ndhuwur nuduhake anane majas sindiran ironi utawa majas sindiran alus, ora nggunakake tembung-tembung kasar. Cuplikan ing ndhuwur nggambarake sindhirane paraga Retno marang pacare. Hawa panas ing cuplikan kasebut sejatine nggambarake kahanan atine paraga Retno sing panas amarga mangerteni pacare mesra karo wanita liya ing ngarepe.

Asil Dhiskusi

Basa sastra minangka medhia utama kanggo medharake maneka werna gagasane sastrawan kanthi tujuwan menehi makna tartamtu saengga bisa nambahi nile estetik karya sastra kasebut. Saben pangripta nduweni cara kang beda-beda anggone medharake gagasane sajrone karyane. Lumantar maneka werna cara lan potensine, basa sastra diolah dening sastrawan supaya bisa *asosiatif*, *ekspresif*, lan endah saengga bisa narik kawigatene para pamaca utawa *penikmat* sastra. Anggone ngandharake pengalamane sajrone karya sastra, pangripta nggunakake basa kang

asipat rekan, kanthi cara ngurangi lan nambahi unsur-unsur tartamtu sajrone reriptane kanthi nggunakake maneka werna pamilihe tembung lan lelewane basa supaya karyane bisa luwih narik kawigaten lan nduweni kuwalitas apik. Kanthi anane pamilihe tembung lan lelewane basa kang maneka werna kasebut pamaca bisa nitiki lan niteni gaya panulisane pangripta siji lan sijine.

Cerkak minangka sawijining sastra modern kang tuwuh saka pangaribawane sastra Indonesia. Cerkak minangka crita kang sarwa ringkes, ora njlimet kaya dene novel. Cerkak luwih narik kawigatene pamaca amarga ora mbutuhake wektu akeh kanggo maca. Panliten iki nggunakake objek arupa antologi cerkak anggitane Ary Nurdiana. Ary Nurdiana nggunakake basa-basa kang diolah kanthi maneka werna cara lan potensine nggunakake pamilihe tembung lan lelewane basa kang endah, saengga ndadekake karyane apik lan ora mboseni.

Ing babagan pamilihe tembung sajrone ACNP, Ary Nurdiana nggunakake maneka werna ragam basa kayata ragam basa ngoko, krama, Indonesia, campuran ngoko-krama, campuran Jawa-Indonesia, campuran Jawa-Inggris, lan campuran Jawa-Arab. Panganggone maneka werna ragam basa kasebut digunakake pangripta ing sawijining konteks tartamtu. Saliyane iku, anane ragam basa kang maneka werna kasebut njalari karyane katon seger lan ora monoton.

Tembung entar uga minangka wujud pamilihe tembung kang paling onjo digunakake dening Ary Nurdiana. Tembung entar yaiku tembung kang wis owah saka teges sabenere, kang sajrone panganggone ngandhut maksud-maksud tartamtu. Panganggone tembung entar kasebut digunakake Ary Nurdiana saliyané kanggo nambahi kaendahan karyane uga supaya maksud kang diandharake pangripta bisa ditampa kanthi cetha dening pamaca. Saliyane tembung entar, uga ditemokake panganggone paribasan, wangsalan, saloka, lan candra. Maneka werna pamilihe tembung kasebut kang njalari ACNP narik kawigaten.

Sajrone ACNP karyane Ary Nurdiana uga ditemokake panganggone gaya basa, yaiku gaya basa retorik lan gaya basa kias. Panganggone gaya basa retorik kang ditemokake sajrone ACNP kayata gaya basa polisidenton, asidenton, elipsis, lan retorik. Gaya basa kias uga figuratif kang digunakake Ary Nurdiana bisa diwawas saka panganggone majas-majas tartamtu sajrone cerkak.

Majas minangka gaya basa kang sengaja nggunakake basa kias kanggo ngandharake gagasan. Panganggone majas-majas sajrone karyane, uga nuduhake yen Ary Nurdiana nduweni selera kang dhuwur anggone ngripta karya sastra. Anane majas sajrone karya sastra minangka babagan kang esensial, yaiku bisa nyengkuyung tujuwan estetis panulisan karya sastra. Majas

sajrone karya sastra ndadekake karya kasebut luwih narik kawigaten, menehi kesegaran, lan utamane menehi gambaran angan kang jelas. Majas kang ana sajrone ACNP iki diperang dadi papat yaiku majas perbandingan (majas personifikasi, majas alusio, majas metafora, majas antonomasia, lan majas hiperbola), majas pertentangan (majas antithesis, majas kontradiksio, lan majas okupasi), majas penegasan (majas repetisi, majas anafora, majas aferesis, majas esklamasio, majas kolokasi, majas koreksio, lan majas pleonasma), lan sing pungkasan yaiku majas sindiran (majas ironi).

PANUTUP

Bab panutup minangka bab pungkasan sajrone panliten iki. Bab panutup iki bakal ngandharake rong perkara, yaiku dudutan saka andharan asile panliten lan pamrayoga. Andharan ngenani dudutan lan pamrayoga kanthi jangkep ana ing ngisor iki:

Dudutan

Cerkak minangka sawijine sastra modern kang tuwuh saka pangaribawane sastra Indonesia. Cerkak minangka crita kang sarwa ringkes, ora njlimet kaya dene novel. Panliten iki nggunakake objek antologi cerkak *Nyolong Pethek* anggitane Ary Nurdiana. Ary Nurdiana nggunakake basa-basa kang diolah kanthi maneka werna cara lan potensine nggunakake pamilihe tembung lan lelewane basa kang endah, saengga ndadekake karyane apik lan ora mboseni.

Ing babagan pamilihe tembung sajrone ACNP, Ary Nurdiana nggunakake maneka werna ragam basa kayata ragam basa ngoko, krama, Indonesia, campuran ngoko-krama, campuran Jawa-Indonesia, campuran Jawa-Inggris, lan campuran Jawa-Arab. Panganggone maneka werna ragam basa kasebut digunakake pangripta ing sawijine konteks tartamtu. Saliyane iku, anane ragam basa kang maneka werna kasebut njalari karyane katon seger lan ora monoton.

Sajrone ACNP karyane Ary Nurdiana uga ditemokake panganggone gaya basa, yaiku gaya basa retoris lan gaya basa kias. Panganggone gaya basa retoris kang ditemokake sajrone ACNP kayata gaya basa polisidenton, asindenton, elipsis, lan retoris. Gaya basa kias uga figuratif kang digunakake Ary Nurdiana bisa diwawas saka panganggone majas-majas tartamtu sajrone cerkak.

Majas minangka gaya basa kang sengaja nggunakake basa kias kanggo ngandharake gagasan. Panganggone majas-majas sajrone karyane, uga nuduhake yen Ary Nurdiana nduweni selera kang dhuwur anggone ngripta karya sastra. Anane majas sajrone karya sastra minangka babagan kang esensial, yaiku bisa nyengkuyung tujuwan estetis panulisan karya sastra. Majas sajrone karya sastra ndadekake karya kasebut luwih narik kawigaten, menehi kesegaran, lan utamane

menehi gambaran angan kang jelas. Majas kang ana sajrone ACNP iki diperang dadi papat yaiku majas perbandingan (majas personifikasi, majas alusio, majas metafora, majas antonomasia, lan majas hiperbola), majas pertentangan (majas antithesis, majas kontradiksio, lan majas okupasi), majas penegasan (majas repetisi, majas anafora, majas aferesis, majas esklamasio, majas kolokasi, majas koreksio, lan majas pleonasma), lan sing pungkasan yaiku majas sindiran (majas ironi).

Pamrayoga

Panliten iki diajab supaya bisa nambahi kawruh ngenani basa sajrone karya sastra tumrap panulis lan pamaca. Panliten kang nggunakake tintingan stilistika iki ngandharake bab-bab kang gegayutan klawan basa kang ana sajrone karya sastra awujud antologi cerkak *Nyolong Pethek*.

Panulis nduweni pangarep-arep supaya panliten iki bisa nambahi wawasan lan kawruh luwih jero ngenani karya sastra basa Jawa mligine ing babagan pamilihe tembung (diksi) lan lelewane basa sajrone karya sastra. Saliyane iku panliten iki uga dikarepake bisa digunakake minangka acuan sajrone nindakake panliten sabanjure kang ana gegayutane klawan basa sajrone karya sastra, mligine ing babagan pamilihe tembung lan lelewane basa.

KAPUSTAKAN

Al-Ma'ruf, Ali Imron. 2009. *Stlistika*. Surakarta: Cakra Books Solo.

Departemen Pendidikan dan Kebudayaan RI. 1996. *Kamus Besar Bahasa Indonesia*. Jakarta: Balai Pustaka.

Djajasudarma, Fatimah. 2006. *Metode Linguistik Ancangan Penelitian dan Kajian*. Bandung: Refika Aditama.

Hutomo, Suripan Sadi. 1975. *Telaah Kesusastraan Jawa Modern*. Jakarta: Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa.

Keraf, Gorys. 2010. *Diksi dan Gaya Bahasa*. Jakarta: Gramedia Pustaka Utama.

Moleong, Lexy J. 2005. *Metode Penelitian Kualitatif*. Bandung: PT. Remaja

Nurdiyantoro, Burhan. 2010. *Teori Pengkajian Fiksi*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Pers.

Padmosoekotjo, S. 1986. *Paramasastra Jawa*. Surabaya: PT. Citra Jaya Murti.

Pradopo, Rachmat Djoko. 2012. *Pengkajian Puisi*.
Yogyakarta: Gadjah Mada University Pers.

Ratna, Nyoman Kutha. 2013. *Stilistika, Kajian
Puitika Bahasa, Sastra, dan Budaya*.
Yogyakarta: Pustaka Pelajar

Sudaryanto. 1993. *Metode dan Aneka Teknik
Analisis Bahasa*. Yogyakarta: Duta Wacana
University Press 154.

